

**BO‘LAJAK INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARINING PRODUKTIV
NUTQIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING SHART
SHAROITLARI**

Shafotov Otabek Alisherovich

Yangi asr universiteti

Tillar kafedrası o`qituvchisi

fwfformula@gmail.com

+99899 426 67 50

Annotatsiya. Ushbu tezisdá bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining produktiv nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishning zamonaviy maqsad, mazmun va texnologiyalarini takomillashtirish, oliy ta‘lim muassasalarida chet tilini o‘qitish metodikasini shakllantirish, amaliyotda to‘plangan an‘anaviy va xorijiy tajribalarni umumlashtirish, ta‘lim jarayonini samarali tashkil etish haqida ma‘lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: ta‘lim, ingliz tili, produktiv nutq, kompetensiya, o‘qituvchi, ko‘nikma, ta‘lim jarayoni, kommunikativ.

Annotation. This thesis provides information on improving the modern goals, content, and technologies of developing productive speech competence of future English language teachers, forming the methodology of teaching English in higher education, summarizing the traditional and foreign experiences accumulated in practice, and effectively organizing the educational process.

Keywords: education, English language, productive speech, competence, teacher, skill, educational process, communicative.

Аннотация. В данной тезис представлена информация о совершенствовании современных целей, содержания и технологий развития продуктивной речевой компетенции будущих учителей английского языка.

Ключевые слова: образование, английский язык, продуктивная речь, компетенция, учитель, навык, учебный процесс.

Inson uchun nafas olish naqadar muhim bo'lgani kabi, muloqot ham uning shaxs sifatida shakllanishida salmoqli ahamiyat kasb etadi. Atrofdagilar bilan o'zaro muloqotda bo'lish orqali insoniyat rivojlanishning yuqori cho'qqisiga chiqa oldi. Muloqotsiz shaxsning ichki va tashqi rivojlanishi, uning ta'lim va tarbiyasi, intellektual o'sish imkoniyati mavjud emas. Bir qarashda muloqot sodda tushuncha bo'lib ko'rinshiga qaramasdan, u murakkab va mavhum jarayondir. Adabiyotlarda bu tushuncha haqida turli bir-biridan farq qiluvchi izohlar mavjud bo'lib, ushbu masala ustida turli soha va ilm-fan vakillari shu jumladan, filosof, psixolog, tilshunos, sosiolog va madaniyatshunos olimlar shug'ullanib keladi. A.A. *Leontev* ta'kidlaganidek, muloqotning yuzaga kelishida asosiy omil bo'lib so'z boyligi ya'ni og'zaki nutq xizmat qiladi. Zamonaviy xorijiy til o'qitish metodikasi uzluksiz ta'lim tizimining barcha bosqichlarida, xususan, oliy ta'limda ham og'zaki nutqni rivojlantirish masalasiga alohida ahamiyat qaratishni ko'zda tutadi. Bugungi kunda ta'lim oluvchilarni millat va madaniyatlararo munosabatlar, xalqaro hamkorlik aloqalariga tayyorlash muhim ustuvor vazifa sifatida belgilab qo'yilganligi talabalarning o'rganilayotgan xorijiy tildagi og'zaki va yozma nutq ko'nikma hamda malakalarini rivojlantirishni taqozo etadi.

Xorijiy tildagi lingvistik ko'nikmlarni shakllantirish masalasi jahonning taniqli olimlari *P.Ya. Galperin, A.N. Leontev, V.V. Vigotskiy, N.I. Jinkin, I.A. Zimnyaya, Ye.I. Passov, A.A. Mirolyubov, R.P. Milrud, N.D. Galskova, I. Gez, I.L. Bim, A. Buxbinder, P.B. Gurvich, A.N. Shukin* va h.k. mutaxassislar;

axborot texnologiyalar vositasida o'rgatish esa H. Reiders, E.S. Polat, R. Caudwell kabi tilshunos olimlar tomonidan ko'rib chiqilgan. Oliy ta'lim, kasbiy ta'lim tizimining poydevori hisoblanib, talabalarni o'qitish sifati unga bog'liq bo'ladi va bu bo'lajak o'qituvchi zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi. Uzoq vaqt davomida ta'lim tizimida oliy ta'lim muassasalari faqat nazariy bilim beruvchi markaz sifatida qaralgan. Bugungi kunda esa ular o'z vazifalarini tubdan o'zgartirib, amaliy ko'nikmalar bilan birga kompleks yondashuvni ta'minlaydi.

Ushbu bosqichda faollikni, mustaqillikni rivojlantirish, idrok etish faolligini saqlab qolish va bo'lajak o'qituvchi ta'lim dunyosiga shaxdam kirib borishi uchun sharoitlar yaratish, uning salomatligini va emotsional xususiyatlarini mustahkamlash muhim. Bugungi kunda talabalarning aynan mana shu sifatlari ta'lim jarayoniga AKTni joriy etish bilan rivojlanayotganligining guvohi bo'lmoqdamiz. O'z faoliyatimizda ta'lim jarayoniga axborot texnologiyalarini joriy etib, ulardan foydalanib va o'quv jarayonida AKTdan foydalanish bo'yicha ma'lum tajribalarni to'plab bormoqdamiz. Axborot texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha tajriba an'anaviy dars doirasida AKTni didaktik jihatdan to'g'ri qo'llanilgan hollarda o'quv jarayonini individuallashtirish va differentsiatsiyalash uchun cheklanmagan imkoniyatlar paydo bo'lishini ko'rsatdi.

O'quv jarayonida uni muvaffaqiyatli bilim olish uchun zarur bo'lgan asosiy jarayonlar sifatida fikrlashni, tasavvurni rivojlantirishga yo'naltirilgan katta o'zgarishlar sodir bo'ladi. Talabalarning idrok etish faoliyatlarini samarali tashkil qilish ta'minlanadi. AKTdan foydalanilganda ta'limda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirish oson bo'ladi, butun o'quv jarayonini samarali tashkil qilish imkoniyati paydo bo'ladi. Dars jarayonida tayyor multimediali mahsulotlari va kompyuter ta'limi dasturlaridan, o'quv va

ilmiy –amaliy anjuman

sinfdan tashqari ishlarda Internet tarmog'i vositalaridan foydalanib, multimediali ta'lim dasturlari va taqdimotlar, loyihalar yaratildi.

Ingliz tilini o'rgatuvchi ustozlarning vazifasi faqatgina o'rganuvchilarni o'qitish yoki ularning ingliz tilidagi mahoratlari ya'ni o'qish, yozish, eshitish va gapirish kabi qobiliyatlariga ko'proq e'tibor qaratish emas, balki ularga ingliz tiliga bo'lgan ishtiyoq, yaxshi munosabat va zo'r motivatsiya berish orqali yordam berish va ruhlantirishdan ham iboratdir. Shunday bo'lishiga qaramasdan, bugungi kunda bo'lajak o'qituvchilarning produktiv nutqiy kompetensiyasini shakllantirishda bir qancha qiyinchiliklar va to'siqlarga duch kelmoqda. Bular quyidagilar:

1. Talabalar til bilish darajasining yetarli emasligi. Ba'zi bo'lajak o'qituvchilar ingliz tilini erkin gapira olmaydilar, leksik va grammatik bilimlari cheklangan. Bu esa ular o'rgatadigan tilni samarali o'qitish imkoniyatini sezilarli darajada cheklaydi. *Ye.I. Passov* fikricha, o'qituvchining o'zi tilni yetarli darajada bilmasa, u o'quvchilarni qanday o'qitish mumkin?

2. Nutqiy xatolar qilishdan qo'rquv. Talabalar oshkor nutqiy faoliyatda (maxsus auditoriyada gapirish, taqdimotlar) xato qilishdan qo'rqishadi. Bu qo'rquv ularning faolligini pasaytirib, nutqiy rivojlanishini sekinlashtiradi. *N.D. Galskova* ta'kidlaganidek, xatolardan qo'rqish – bu o'quvchining eng katta dushmani.

3. Innovatsion metodlarni qo'llashda qiyinchiliklar. An'anaviy grammatik-translation usulga o'rgangan talabalar kommunikativ usullarni, loyiha asosida o'qitish va interfaol texnologiyalarni qo'llashda qiynaladilar. *E.S. Polat* bu muammoni zamonaviy ta'limning eng dolzarb muammolaridan biri sifatida ko'rib chiqadi.

4. Professional lug'at boyligining cheklanganligi. Ko'p qismi talabalar kundalik muloqot uchun zarur so'zlarni bilishadi, ammo pedagogik faoliyatda

ilmiy –amaliy anjuman

qo'llaniladigan maxsus atamalardan xabarsiz bo'ladilar. Pedagogik terminologiya bo'yicha ikki tilli lug'at ishlarini rivojlantirish zarurati tug'iladi.

5. Shaxsiy kompyuter va internet texnologiyalaridan cheklangan foydalanish. AKT imkoniyatlaridan to'liq foydalanish yetarli darajada qo'llab-quvvatlanmaydi, maxsus dasturiy ta'minot va onlayn platformalardan foydalanish ko'nikmalari rivojlanmagan. *H. Reiders* fikricha, axborot texnologiyalarini o'qitishda qo'llash – bu nafaqat zamonaviy talab, balki zaruratdir.

6. O'quv jarayonining nazariy va amaliy qismlarining uzviysizligi. Nazariy bilimlar amaliyot bilan uyg'unlashmagan holda o'qitiladi, bu esa talabalar olingan bilimlarni haqiqiy pedagogik faoliyatda qo'llashga qiynalishlariga olib keladi. *J. Harmer* ta'kidlaganidek, amaliyot – bu eng yaxshi o'qituvchi.

O'rganishdagi qiyinchiliklar	O'qitishdagi qiyinchiliklar
▶ sinfdagi o'quvchilarning ko'pligi;	▶ sinfdagi o'quvchilarni boshqarish qiyin bo'ladi;
▶ sinfnin buzilgan muhiti;	▶ o'quvchilarni o'rganishga jalb qilish juda qiyin bo'ladi;
▶ cheklangan o'qitish resurslari.	▶ o'quv resurslari barcha o'quvchilar uchun yetarli bo'lmaydi;
	▶ cheklangan vaqt.

Lingvistik kompetensiya bir komponenti hisoblangan so'z boyligi til belgilarining ifoda etilayotgan ma'lumot va axborot oqimi talabidan kelib chiqqan holda, muayyan qoidalar asosida berilishi va ruhiy-fiziologik

artikulyasion, ijtimoiy-madaniy faoliyatlar natijasi hisoblanadi. Tilshunoslikda so‘zlashuv nutq faoliyati til mahsuli sifatida o‘rganilsa, psixologiya uni muayyan individga xos bo‘lgan nutqiy jarayon deb hisoblaydi. *Ye.I. Passov* bu jarayonda quyidagilarni ta'kidlab o‘tadi: "lingvistik kompetensiyaning ustuvor jihati shundaki, unda intonatsiya, mimika va imo-ishoralalar orqali so‘zlovchi tinglovchiga vaziyatning ikir-chikirlarigacha axborot bera olishi mumkin".

Bu kabi ko‘nikmalarni shakllantirishning samarali usullaridan biri esa oliy ta'lim muassasalarida dars mashg'ulotlarida axborot texnologiyalaridan interfaol tarzda foydalanish orqali talabalar B2 darajani egallashdagi qiyinchiliklarni bartaraf etishdir. O‘qituvchi qaysi metodga asoslanib o‘qitish lozimligini tanlashdan oldin, o‘qitishning asosiy maqsadlari, vazifalari va uning majburiyatlari haqida ko‘proq bilishga tayyor bo‘lishi lozim. Tayyorgarlikdan tashqari, o‘qituvchilarda aktyorlik mahorati ham bo‘lishi kerak. O‘zgacha qilib aytganda, o‘qituvchi har sohada uddaburon va kompetentli bo‘lishi, bilimlarni yetkazish uchun noyob va ravon uslubda o‘qitishi kerak.

Yoki o‘qituvchi o‘simliklar o‘sayotgan jarayonini tomosha qiluvchi bog'bondek o‘quvchini qo‘llab-quvvatlab turishi kerak. Shuning uchun ham talabalarning mavzuni yaxshi tushunishi, tayyorgarligi va bilimini rivojlantirish uchun o‘qituvchilar o‘qitishda mos usuldan foydalanishlari kerak. Til o‘qitish jarayonida til materiallarini qay tarzda o‘qitishni rejalashtirish, tanlash va baholashning butun jarayonida aynan o‘qitish usullari yoki texnikasidan foydalanish dars unumdorligini oshiradi. Demak, metodlar o‘quvchi istak-hohishi va mahoratidan kelib chiqqan holda tanlanishi, sinf kontekstini va talabalarning darajasini hisobga olgan holda sinfda qo‘llanilishi samarali sanaladi. O‘qitishning aynan o‘ziga xos usuli va metodlarning qanday tanlanishi dars jarayonida qanday o‘qitilishi va o‘quv jarayoniga ta'sir qiladi. Dars mashg'ulotlaridan tashqari mustaqil holatda o‘rganilish uchun

ajratiladigan vaqtlar ham o‘qituvchi bergan ko‘rsatmalar asosida tilga doir o‘rganilgan bilimlarni muassasadan tashqarida sinab ko‘ruvchi vaziyatlar to‘g‘ri yaratilishi ham o‘qituvchining malakasiga doir vazifasi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. J. Jalolov J.J. Chet til o‘qitish metodikasi: chet tillar oliy o‘quv yurtlari (fakultetlari) talabalari uchun darslik. – T.: O‘qituvchi, 2012. – 75 b.
2. Juraboyev B. B. (2020). Nemis tilini o‘qitishda kommunikativ yondashuv. *Science and Education*, 7(7), 215-220.
3. Гальскова Н.Д., Никитенко З.Н. Теория и практика обучения иностранным языкам. Начальная школа: Методическое пособие. – М.: Айрисс-пресс, 2004. – 240 с.
4. Леонтьев А.А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания. – М.: URSS, 2007. – 306 с.
5. Maxmudov Q. S., Shaykhislamov N. Z. O‘zbek va xorijiy tillarda antonimlarning tavsifi, o‘rni va ularning turli jihatlardan tasniflanishi. *Science and Education*, 1 (Special Issue 3). (2020).
6. Пассов Е.И., Кузовлева Н.Е. Урок иностранного языка. – М.: Голоса-Пресс, 2010. – 640 с.
7. Philips S. *Projects with Young Learners: Resource Books for Teachers.* – Oxford, New York: Oxford University Press. – 2002.